

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Азімов Керім Рафаелович

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення

072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (Фінанси)

Студента 2 курсу _____ Азімова К. Р.

групи Ф.м-91а

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ Азімов К. Р.

Керівник к.е.н., доцент _____

Суми – 2020 рік

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи магістра
на тему «Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення»
студента Азімова Керіма Рафаеловича

Проблема забезпечення та оцінки стану фінансової безпеки України тим більше необхідна, що несприятливі та нестабільні умови у фінансовому секторі не дозволяють забезпечити гідний рівень економічного зростання української економіки. Така ситуація, що дозволяє плавно перейти до високоефективних економічних ринкових механізмів, ускладнює і робить несприятливими умови для вдосконалення фінансової політики України. Таким чином, необхідне підвищення фінансової безпеки України в цілому та її складових частин, а також удосконалення методів оцінки стану фінансової безпеки України в несприятливих умовах фінансової кризи та складної економічної ситуації в країні.

Економісти в основному зосередилися на методологічних засадах аналізу стану економічної безпеки України та існуючих загроз в її підсистемах. Наявність обговорення пунктів оцінки нормалізованих і абсолютних значень показників стану фінансової безпеки країни та її впливу на рівень національної безпеки, які необхідно вивчити надалі, зумовило вибір теми дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження теоретично-методичних основ та практичних аспектів оцінки фінансової безпеки держави.

Об'єкт дослідження: стан фінансової безпеки України як складової системи національної безпеки країни.

Предмет дослідження: науково-методичні та практичні аспекти оцінки стану фінансової безпеки України.

Методи дослідження: метод порівняння, фінансовий аналіз, метод аналізу і синтезу.

Інформаційна база кваліфікаційної роботи: законодавчі та нормативно-правові акти, зведені дані Державної служби статистики України,

Міністерства фінансів України, Державної фіскальної служби України, Національного банку України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Основний науковий результат роботи: узагальнення методичних засади оцінки фінансової безпеки держави.

Практична значимість результатів даного дослідження полягає в розробці пропозицій щодо вдосконалення методики оцінки стану фінансової безпеки.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансовий аналіз, методичні підходи до оцінки, теоретичні основи, аналіз індикаторів, безпека держави.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 47 сторінках, з яких список використаних джерел із 70 найменувань, розміщених на 8 сторінках. Робота містить 20 таблиць, 5 рисунків, а також 1 додаток, який розміщено на 3 сторінках.

Рік виконання кваліфікаційної роботи – 2020 рік

Рік захисту роботи – 2020 рік.

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Розділ 1 Теоретичні основи оцінки стану фінансової безпеки України.....	9
1.1 Економічна сутність фінансової безпеки держави.....	9
1.2 Методичні підходи до оцінки стану фінансової безпеки України..	15
1.3 Фінансова безпека та шляхи зміцнення фінансової безпеки України.....	18
Розділ 2 Аналіз стану фінансової безпеки України.....	23
2.1 Аналіз методичних підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки в Україні.....	23
2.2 Аналіз індикаторів стану складових фінансової безпеки України..	25
2.3 Пропозиції щодо вдосконалення методики оцінки стану фінансової безпеки держави	47
Висновки	54
Список використаних джерел.....	56
Додаток А Індикатори стану фінансової безпеки	64

ВСТУП

Проблема забезпечення та оцінки стану фінансової безпеки України тим паче необхідна, що несприятливі та нестабільні умови у фінансовому секторі не дозволяють їм спорядити пристойний рівень економічного росту української економіки. Така ситуація, що допускає плавно перейти до високоефективних ринкових економічних механізмів, ускладнює і створює несприятливі умови для вдосконалення фінансової політики України. Тому необхідно удосконалювати фінансову безпеку України в цілому та її складових частин. Крім того, удосконалювати методи оцінювання стану фінансової безпеки України в умовах складної економічної ситуації в країні та фінансової кризи.

Питання оцінки стану фінансової безпеки дуже активно досліджується вченими: Л. В. Шевченко [37], М. А. Коваленко [38], О. В. Прокопенко [39], І. М. Комарницький [40], Н. Й. Реверчук [41], В. І. Соловйов [42], М. М. Єрмошенко [43], О. І. Барановський [36], А. Б. Миколайчук [44], О. Савицька [45], Б. Ю. Кишакевич [46], Н. В. Наконечна [47], В. І. Куцик [70], тощо.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є дослідження теоретично-методичних основ та практичних аспектів оцінки фінансової безпеки держави.

Відповідно до поставленої мети дипломної роботи було визначено:

- визначити сутність економічної фінансової безпеки держави;
- дослідити методичні підходи до оцінки стану фінансової безпеки держави;
- провести аналіз показників стану складових фінансової безпеки України;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення методики оцінки рівня фінансової безпеки країни.

Об'єктом дослідження є стан фінансової безпеки України як складової частини системи національної безпеки держави.

Предметом дослідження є наукові, методологічні і практичні аспекти оцінки фінансової безпеки України.

У процесі виконання кваліфікаційної роботи магістра застосовувалися наступні методи дослідження: порівняння, аналізу та синтезу, фінансовий аналіз.

Інформаційною базою дослідження є: законодавчі та нормативно-правові акти, зведені дані Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національного банку України, Державної податкової служби України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку науково-методичних підходів щодо визначення сутності фінансової безпеки в здатності фінансової системи країни забезпечити якісне функціонування національної економічної системи і стійке економічне зростання.

Практична значимість досягнень даного дослідження складається в розробці пропозицій відносно вдосконалення методики оцінки фінансової безпеки.

Результати основних положень кваліфікаційної роботи були опубліковані у вигляді тез: Дехтяр Н. А., Азімов К. Р. Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення. Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції. Суми, 19–20 листопада 2020 р. Суми : Сумський державний університет, 2020. С. 156–158.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1 Економічна сутність фінансової безпеки держави

За сучасних умов розвитку країни розвиваються глобалізаційні процеси, які супроводжуються постійною загрозою цілісності фінансової системи і тим самим фінансової безпеки країни. Зараз перед Україною стоїть пріоритетне завдання створення відповідної системи превентивних заходів з приводу забезпечення фінансової безпеки країни.

Щільний зв'язок економіки нашої країни зі світовою вимагає постійної оцінки дестабілізуючих факторів, які проявляються в експортній ситуації в країні, спрямованість на негативний платіжний баланс, неефективність фіскальних відносин, за участю міжнародних фінансових інститутів, створюють постійну загрозу стабільності фінансової системи.

Фінансова безпека є найважливішим елементом не тільки економічної безпеки, а й національної безпеки країни, а також, на думку Дж.-К. Хейкера, Ф. Рема і Л. Шлезінгера [48], і безпеки особистості.

Вивчення теоретичної бази знань фінансової безпеки країни є надзвичайно актуальним питанням в умовах погіршення і зростання тих економічних загроз, які існують в країні. Теоретичні підходи до трактування цього поняття відображені в наукових працях таких вчених: О. Барановського [5], О. Василика, Б. Кишакевича [3], О. Савицька [45], О. Гудзовата [49], А. Кулінська [50], О.Ю. Мелих [60], та інших. Також треба відзначити таких вчених як Винниченко Н.В [62], В.М. Мирончук [63], Ю.М. Паночишину [63], Есманов. О.М. [68], ціль яких обґрунтувати необхідність поліпшення науково-методичних підходів до становища економічної та фінансової безпеки України.

Виходячи з теоретичних підходів до визначення поняття «фінансова безпека країни», впливає, що фінансова безпека полягає певною мірою у

фінансовій незалежності, стабільності та стійкості фінансової системи країни, в здатності фінансової системи країни забезпечення належного функціонування національної економічної системи і стійкий економічний зріст. Механізм забезпечення безпеки має горизонтальне вимірювання, що складається з взаємопов'язаних і взаємопов'язаних рівнів. До горизонтальних дій можна віднести діяльність, спрямовану на забезпечення безпеки особистості, бізнесу, регіону, країни, бізнесу та міжнародного співтовариства (рис. 1.1).

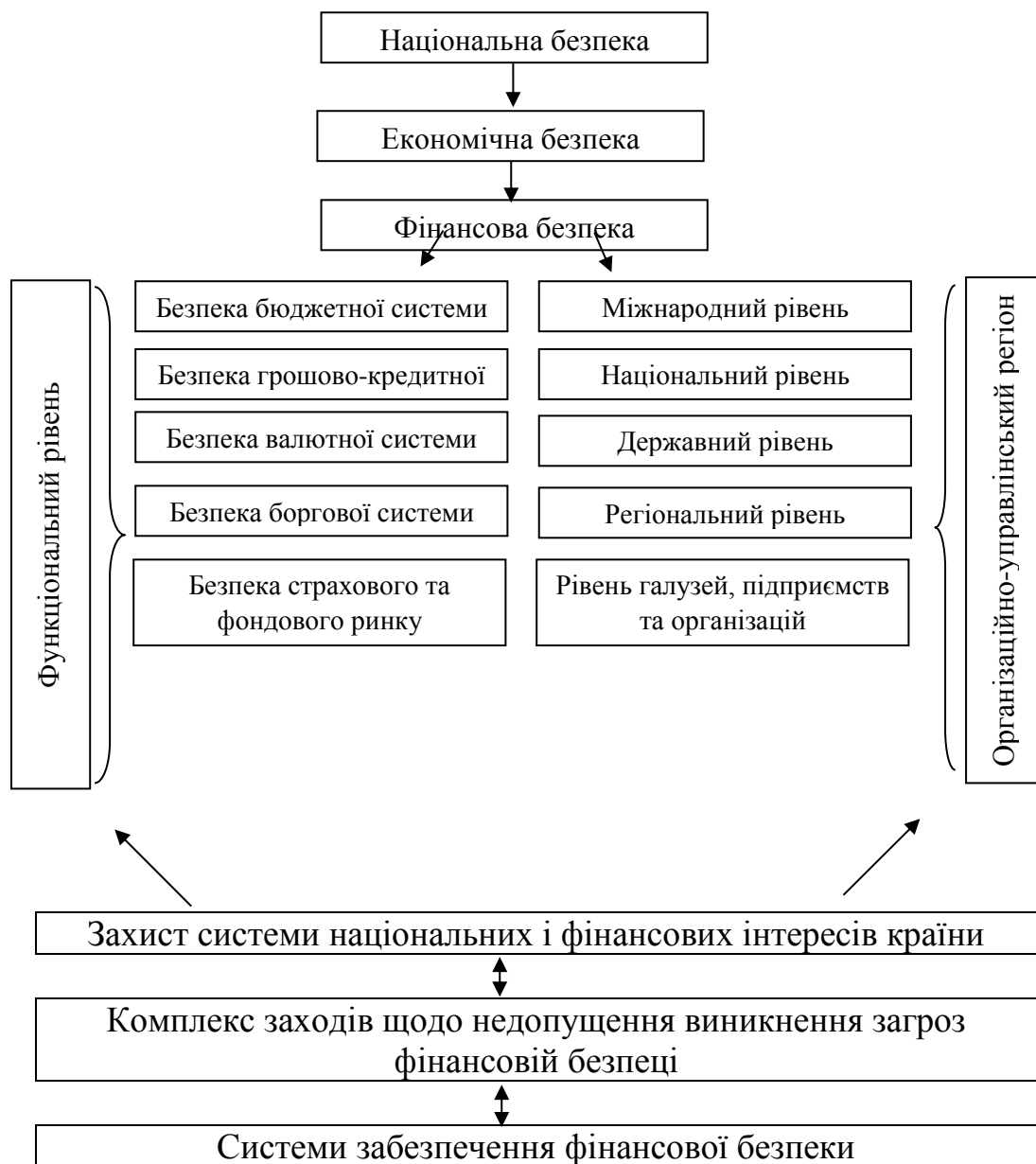

Рисунок 1.1 – Місце та склад фінансової безпеки в системі національної безпеки

Система керування фінансовою безпекою як і всі системи управління соціально-економічними процесами, повинні бути ініційовані в залежності від мети, стратегії (способу досягнення) і цілей, та повинна включати дві підсистеми: керуючу (суб'єкт управління) та керовану (об'єкт керівництва). Всі підсистеми повинні виконувати належні місії.

Управління фінансовою безпекою означає усвідомлення впливу безпосереднього об'єкта управління на цінності, інтереси, потреби держави, суспільства і особистості, внутрішні і зовнішні фактори, ризики та загрози, що впливають на фінансову безпеку держави, некомерційні та державні установи, які пов'язані між собою, та належне здійснення діяльності в рамках законодавства України з метою вдосконалення своєї діяльності з вирішення проблем фінансової безпеки.

Суб'єктами забезпечення фінансової безпеки держави є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, Національний банк України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, суди загальної юрисдикції, прокуратура України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, громадяни України та їх об'єднання.

Для підвищення рівня фінансової безпеки держави слід забезпечити усвідомлений вибір економічної стратегії країни, утворити досконале нормативно-правове поле. Необхідне також постійне спостереження за глобальними економічними змінами з метою усунування непередбачених подій та здійснення превентивних заходів з метою зниження їх ефекту на фінансову систему країни в загальному обсязі.

Всі заходи щодо забезпечення фінансової безпеки повинні бути зосереджені на конкретних інтересах людини і громадянина, правах і

пріоритетах, суверенітеті, соціальних цінностях і територіальній цілісності країни.

Фінансовий механізм забезпечення безпеки здійснюється на основі створення концепцій, наукових теорій, стратегій і тактик, наявності безпеки інститутів (суб'єктів), реалізації фінансового еквівалента політики, а також проектування, розробки і впровадження тієї чи іншої класифікації ризиків, реалізації механізму фінансової безпеки (рис 1.2).

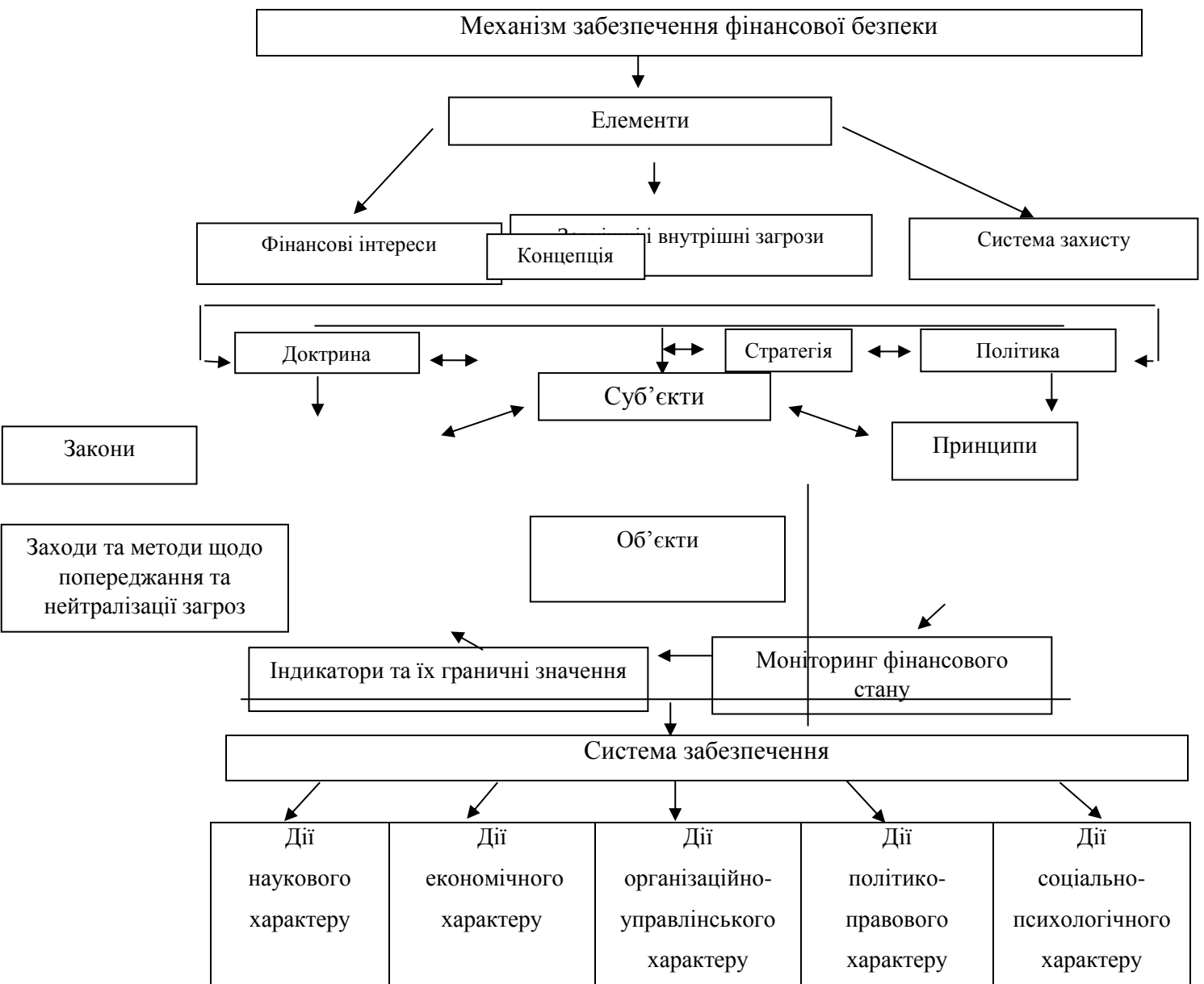

Рисунок 1.2 – Механізм забезпечення фінансової безпеки країни

З огляду на те, що фінансова безпека не статична, то механізм її забезпечення складається з наступних елементів:

- прогнозування та виявлення через повний, всебічний моніторинг фінансової сфери та економіки, зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз фінансової безпеки країни;

- визначення граничнодопустимих та порогових значень фінансових та соціально-економічних індикаторів;

- виявлення та упередження зовнішніх та внутрішніх небезпек фінансовій безпеці, як функції держави.

Діяльність держави щодо організації фінансової безпеки повинна проводитися відповідно до наступної схеми (рис. 1.3).

Для створення механізму державного фінансового забезпечення, повинні бути встановлені відповідні критерії. Основою для встановлення критеріїв вимог до фінансової безпеки є система, яка користується підходами по встановленню повного індексу економічної безпеки та критеріями розрахунку рівня економічної безпеки України. Він призначений для визначення рівня економічної безпеки, як найважливішої складової національної безпеки країни. Він передбачає перерахунок основних показників стану економічної безпеки, їх граничних значень, граничні значення відхилень від оптимального значення, а також методи розрахунку повного індексу економічної безпеки. Метод заснований на аналізі показників економічної безпеки з яких може з'явитися потенційна загроза економічній безпеці нашої держави. Цей метод і використовується Міністерством економіки України для повної оцінки рівня економічної безпеки економіки України в цілому і в окремих галузях.

Метод може бути використаний для моніторингу важливих елементів фінансової безпеки при вирішенні управлінських завдань, спрямованих на запобігання, аналіз і нейтралізацію існуючих та потенційних національним фінансовим інтересам загрозам.

Рисунок 1.3 – Напрями державної діяльності відносно забезпечення фінансової безпеки держави

Таким чином, проведений аналіз продемонстрував, що фінансова безпека є багатокомпонентною складовою економічної безпеки. Вона повинна забезпечувати внутрішню і зовнішню рівновагу, бути стійкою до дестабілізуючих факторів і ризиків.

Задля поліпшення рівня фінансової безпеки держави слід забезпечити усвідомлений вибір економічної стратегії країни, утворити досконале нормативно-правове поле. Необхідне також постійне спостереження за

глобальними економічними змінами з метою усунування непередбачених подій та здійснення превентивних заходів з метою зниження їх ефекту на фінансову систему країни в загальному обсязі.

1.2 Методичні підходи до оцінки стану фінансової безпеки України

Методичні рекомендації відносно розподілу рівня економічної безпеки України [11] вказують на методологію, яка використовується для визначення стану фінансової безпеки України і, отже, економічної безпеки як пріоритетної складової. Цей метод дає список показників і їх критичне, небезпечне, незадовільне, задовільне і оптимальне значення, а також процес розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки.

Вони засновані на аналізі показників фінансової безпеки з виявленням потенційних загроз та здійснюються Міністерством економічного розвитку і торгівлі України для оцінки економічної безпеки економіки України в цілому і по цілому ряду галузей.

Таким чином, даний підхід використовується для моніторингу важливих компонентів економічної безпеки з метою запобігання, дослідження та знешкодження імовірних та істинних небезпек у фінансовому секторі.

Економічна безпека країни володіє об'єднанням умов, при яких захищаються національні економічні інтереси та соціально-економічні параметри мають нормативні значення, а отже, національна економіка, і зберігається можливість задоволення потреб суспільства в довгостроковій перспективі, створення інноваційних змін і досягнення конкурентних переваг країни в міжнародному поділі праці [61].

Слід використовувати комплексну оцінку показників, що свідчить про розвиток рівня економічної безпеки країни, а також у всіх складових

економічної безпеки, про оцінку і зіставлення національної економічної безпеки країни.

Охарактеризуємо складові фінансової безпеки: бюджетну, банківську, валютну, боргову, безпеку небанківського фінансового сектору та грошово-кредитну безпеку (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Складові фінансової безпеки держави

Вид	Характеристика
Банківська безпека	Рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що сприяє забезпеченню ефективного функціонування банківської системи країни та захисту від зовнішніх і внутрішніх дестабілізаційних чинників незалежно від умов її функціонування
Боргова безпека	Рівень державної заборгованості, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, який дозволяє зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх і зовнішніх загроз
Безпека небанківського фінансового сектору	Рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах і послугах
Бюджетна безпека	Стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів
Грошово-кредитна безпека	Стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення
Валютна безпека	Ступінь забезпеченості держави валютними коштами, достатніми для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці

Здійснення оцінки стану фінансової безпеки держави проводиться відповідно до таких етапів (рис. 1.4).

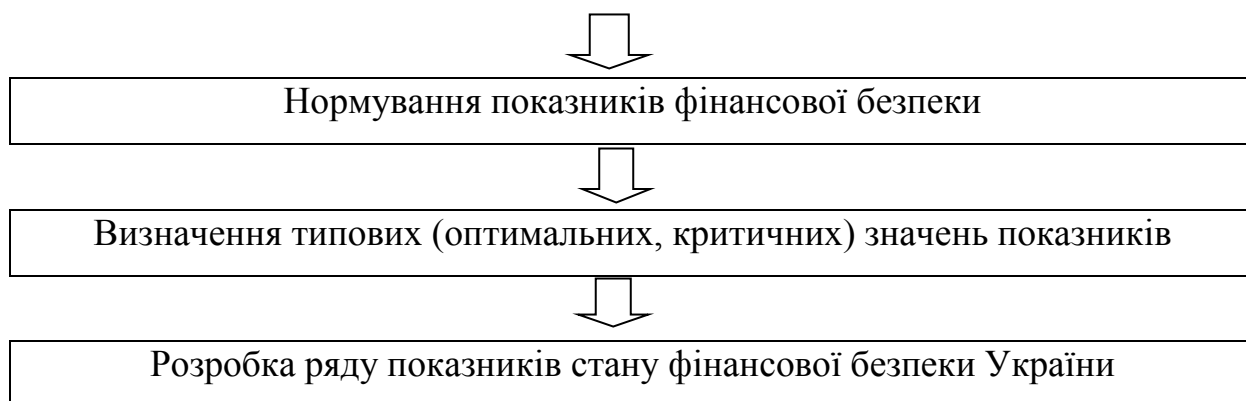

Рисунок 1.4 – Етапи оцінки фінансової безпеки України

Показники стану фінансової безпеки країни – це об’єднання індикаторів стану фінансової системи, які в чисельній демонстрації викладають стадію небезпек, вони мають високу чутливість і сигнальну здатність попереджати дослідників, національних і ринкових учасників про ймовірну загрозу через зміну макроекономічних умов, вирішення управлінських проблем у фінансовій політиці.

Показники, що характеризують стан економічної безпеки України, поділяються на види (рис. 1.5).

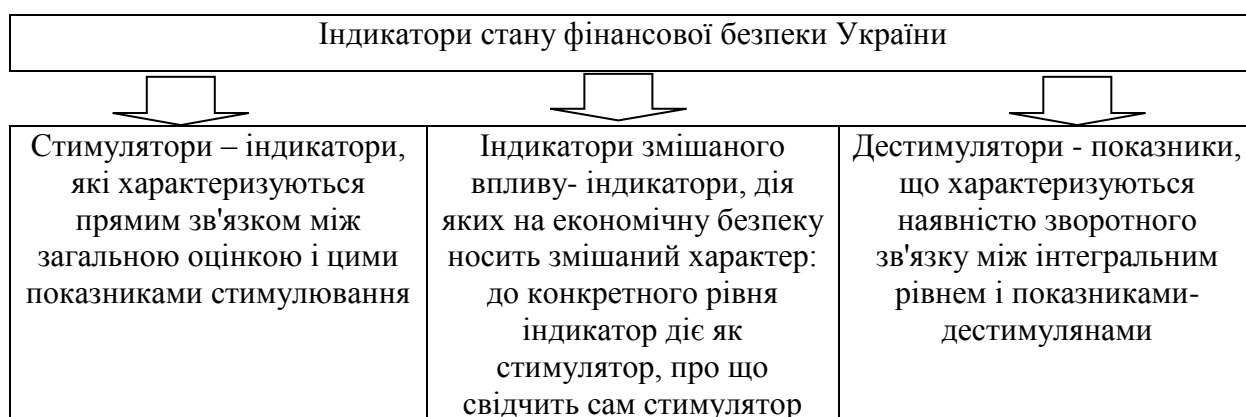

Рисунок 1.5 – Класифікація показників фінансової безпеки України

Згідно з аналізом сутності фінансової безпеки України покращено теоретичний підступ до тлумачення поняття «фінансова безпека країни», і те, що, на відміну від тих, що вже існували, має розглядатися умова фінансової діяльності держави, що чисельно трактується на фундаменті складання індикаторів стану грошово-кредитної, бюджетної, валютної, боргової, банківської безпеки та безпеки небанківського фінансового сектору, передбачає придатний рівень стабільності фінансової системи до внутрішніх і

зовнішніх загроз, а також створення необхідних умов для її ефективності та операційної цілісності.

1.3 Фінансова безпека та шляхи зміцнення фінансової безпеки України

Фінансова безпека держави є динамічною складовою стану й розвитку фінансової системи та реалізується за допомогою здійснення ефективної фінансової політики на основі розроблених загальнодержавних концепцій, стратегій і програм у фінансовій сфері. З метою виконання покладених на державу завдань і функцій органи державної влади повинні за допомогою прийняття дієвих управлінських рішень сформувати достатній обсяг фінансових ресурсів через механізми залучення грошових коштів і мобілізації доходів для здійснення фінансового забезпечення державних видатків із врахуванням стратегічних соціально-економічних пріоритетів.

Фінансова безпека характеризує рівень захищеності фінансових інтересів усіх суб'єктів фінансової системи; забезпечення фінансової незалежності, стабільності й стійкості сфер та ланок фінансових відносин; створення фінансових умов формування цілісної фінансової системи, направленої на забезпечення ефективного функціонування національної економіки та її соціально-економічне зростання [2].

У складі фінансової безпеки розрізняють наступні складові: бюджетна, податкова, боргова, фінансова безпека банківської системи, валютна, грошово-кредитна, інвестиційна, фінансова безпека страхового та фондового ринку, кожна з яких характеризується певними ознаками та визначається відповідною системою показників [3].

Економічна ситуація, що склалася у фінансовій системі країни характеризується стійкими темпами зростання дефіциту Державного бюджету України, збільшенням частки та обсягу зовнішньої заборгованості,

негативним платіжним балансом, неефективною грошово-кредитною політикою, нестабільністю національної валюти, недосконалістю законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи, що свідчить про необхідність підвищення рівня її захищеності. Окрім того, на сучасному етапі до числа перелічених чинників, які негативно впливають на стабільність фінансової сфери додаються й інші зовнішні та внутрішні загрози, зокрема: вплив світових фінансових криз; недостатність державного регулювання фінансового та банківського секторів; кібер - злочинність і кібер - тероризм; наявність в економіці країни структур з російським капіталом; непрозорість та корумпованість вітчизняної влади; «тінізацією» економіки.

Розробка та запровадження універсальних методологічних підходів щодо оцінювання рівня фінансової безпеки повинна бути спрямована на формування комплексу практичних заходів, направлених на виявлення, попередження та мінімізацію внутрішніх і зовнішніх негативних чинників у фінансовій сфері; вдосконалення системи бюджетних і міжбюджетних відносин; зниження рівня боргових зобов'язань та оптимізацію зовнішніх запозичень; підвищення рівня розвитку фінансового та страхового ринків; нормалізації грошово-кредитних відносин; поліпшення інвестиційної привабливості країни. Це дозволить забезпечити стабільність та ефективність функціонування фінансової системи, виявити та розробити прозорі та дієві механізми захисту найважливіших інтересів держави, регіонів, суб'єктів господарювання та домогосподарств у сфері національних та міжнародних фінансів.

З метою вдосконалення системи фінансової безпеки необхідно: розробити та запровадити дієві механізми та заходи фінансової політики з попередження загроз внутрішнього і зовнішнього середовища; модернізувати фінансове законодавство у відповідності до міжнародних стандартів; запроваджувати сучасні форми та методи взаємовідносин між різними органами влади та відповідними інституціями з питань підтримки фінансової безпеки; сформувати систему інструментів, що знешкоджують або збавляють

ефект негативних чинників на фінансову безпеку; запровадити належну систему органів державного фінансового контролю щодо здійснення аналізу та оцінювання фінансової безпеки та проведення фінансового моніторингу [4].

Подальше посилення фінансової безпеки держави повинне бути направлене на зміцнення фінансового потенціалу економіки країни в цілому та її регіональної складової; забезпечення достатнім обсягом фінансових ресурсів та визначенням найбільш раціональних напрямів використання фінансових ресурсів держави, суб'єктів господарювання та домогосподарств; досягнення стабільності національної валюти та валютного курсу; збалансований розвиток бюджетної та податкової сфер; вдосконалення національної банківської системи; запровадження ефективної політики внутрішніх і зовнішніх запозичень.

Таблиця 1.2 – Заходи стосовно зміцнення фінансової безпеки України

Пріоритетні напрями	Заходи щодо реалізації напрямів
1	2
Реформування бюджетної системи	- здійснення бюджетної реформи, яка базується на науковій основі та напрямок діяльності (створення узгодженого задуму, бюджету, стратегії і плану), збільшення добротності макроекономічних прогнозів, що застосовують при бюджетному плануванні;

Продовження таблиці 1.2

	- комплексний підхід до перебудови реформи на національному, місцевому та міжбюджетному рівнях;
	- підвищення ефективності бюджетних витрат з використанням рамок і цілей програмної політики, орієнтування бюджетної системи на прогрес визначених висновків;
	- скорочення зовнішнього боргу України, пряме зниження чистої зовнішньої привабливості країни і погашення довгострокової привабливості для реального сектора економіки;
	- удосконалена фіскальна статистика та діагностика в комплексному дослідженні з використанням показників грошово-кредитної, боргової та валютної безпеки;

	- розробка прогресивної стратегії скорочення бюджетного дефіциту за рахунок збільшення можливостей отримання власних доходів, за рахунок підвищення рівня державного боргу, управління реалізацією сучасних стратегій залучення позикового капіталу;
Удосконалення монетарної політики	- для задоволення потреб країни в економічному зростанні необхідно лібералізувати характер грошово-кредитної політики, і щоб вона не була орієнтована в першу чергу на зниження інфляції, що призведе до скорочення попиту, зростання рівня безробіття;
	- врегулювання (помірне падіння) ступеня монетизації економіки;
	- подолання платіжного розриву;
	- зменшення частки ліквідності в загальній грошовій масі що автоматично погіршить умови тіншового бізнесу економіки;
	- збереження балансу грошових ринків і товарів, тобто зниження інфляційної динаміки;
Удосконалення валютної політика	- знизити рівень доларизації економіки країни в контексті реалізації політики, спрямованої на підтримку державної матеріальної одиниці;
	- удосконалення складу грошових запасів за рахунок збільшення частки золота;
	- розробка концептуальної основи грошово-кредитної політики з короткостроковими та довгостроковими цілями формулювання і впровадження;
Регулювання фондового ринку	- збільшення капіталізації та ліквідності улаштованої біржі цінних паперів;
	- розробка національного ринку, який буде виконувати роботу на тезисах врегульованих ЄС біржі та інтеграції у світове приміщення;
	- забезпечити поетапне формування єдиного головного депо України з розрахунком світового досвіду об'єднання бухгалтерських та фінансових комплексів;
	- оновлення інституційної складу ринків капіталу для різноманітності ресурсів та участь заощаджень;
Регулювання корпоративних відносин	- затвердження національного законодавства з міжнародними еталонами та новітніми проханнями розвитку фінансових зв'язків;
	- підвищені вимоги до загального керівництва;
	- чітко визначити права та обов'язки емітентів та інвесторів шляхом створення ефективної системи регулювання ринку капіталу, посилення правозастосовчої практики та уникнення злочинів;

Реалізація даних сукупності заходів, який включає в себе найважливіші складові фінансової безпеки України, дозволить істотно поліпшити оцінку, причому за умови, що буде підтримана законодавча, виконавча і виконавча гілки влади.

Отже, на даний час фінансова безпека вважається головною ланкою національної безпеки України, але, з огляду на вищевикладене, систематичне обслуговування та наукові методи оцінки фінансової безпеки ще потребують поліпшень. Граничні визначення показників, що оцінюють стан фінансової

безпеки держави, залежать від компонентів фінансової безпеки: бюджетної, боргової, банківської, грошово-кредитної, валютної безпеки і безпеки небанківського фінансового ринку. При цьому мають місце і значення установлених впливових факторів, що вже обчислені на допоміжному етапі проведення аналізу оцінки стану фінансової безпеки.

2 АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз методичних підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки в Україні

Передумовою для розробки комплексу заходів стратегічного управління фінансовою безпекою країни слугує наявність методичного інструментарію оцінювання її рівня. З метою розробки свого підходу до оцінювання рівня фінансової безпеки країни проведемо аналіз існуючих підходів.

Сьогодні вивченню теоретичних основ оцінки фінансової діяльності національної безпеки країни присвячені роботи багатьох науковців [5,6,7,8].

Наприклад, І. В. Журавльова [9] розробила свою систему показників для оцінки рівня фінансової безпеки в рамках 5 галузей економіки: бюджетної, фінансової, зовнішньоекономічної, соціальної та грошово-кредитної. Перелік показників по кожному пропонованому сектору економіки наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Система показників фінансової безпеки регіону [9]

Складові економіки	Індикатор
Фінансовий сегмент	Поточний дебіторський борг; Поточний кредиторський борг; Сума міжбюджетних трансфертів, що видаються регіональним бюджетам з головного бюджету, грн на особу
Бюджетний сегмент	Відношення дефіциту державного бюджету до валового регіонального продукту (ВРП), %; Обсяг зовнішнього державного боргу до ВРП, %; Обсяг внутрішнього державного боргу до ВРП, %
Грошово-валютний сегмент	Ступінь доларизації грошового відношення
Зовнішньоекономічна праця	Індекс споживчих цін; Коефіцієнт покриття експортом імпорту; Обсяг прямих іноземних інвестицій на 1-ну особу, тис. дол. США
Соціальний сегмент	Тенденції в області заборгованості млн грн.; Ступінь безробіття населення (за методологією МОП), % до економічно активного населення

По переконанням Л. Р. Шемаєвої і В. П. Онофрійчук [10], при визначенні інтегрального показника фінансової безпеки країни бажано встановити

граничні значення в якості цільового орієнтира для оцінки і подальшого розвитку управлінської діяльності. С. К. Горячева [6] для оцінки рівня фінансової забезпеченості держави пропонує реалізувати наступні групи показників:

Бюджетна безпека (внески, сплачених у прибуток товариства; доля асигнувань (бюджету, фінансування) обігових коштів (власних і позикових); сальдо бюджетного кредиторського боргу з податків і зборів.

Грошово-кредитна безпека (частка короткочасних кредитів (також в іноземній валюті, конвертованих у національну валюту) у межах нестачі власних обігових коштів; прострочена заборгованість заробітної плати працівникам; коефіцієнт кредиторської заборгованості (чистий борг).

Валютна безпека (доля обсягу продаж з імпортно-експортними операціями в загальному обсязі продаж; частка боргу та заборгованості в експортних операціях).

Банківська безпека (взаємозв'язок розмірів кредитів і депозитів суб'єктів господарювання).

Інвестиційна безпека (взаємозв'язок основних вкладень (інвестицій) до розміру основного капіталу підприємства).

Страхова безпека (доля застрахованої власності у ціні статутного капіталу; частка страхового доходу в спільному прибутку; взаємозв'язок страхування від нещасних нагод і медичного страхування, премій по зарплаті).

Таким чином, можна сказати, що моніторинг потенційних і реальних загроз фінансовій безпеці та усунення передумов їх виникнення дасть змогу для підвищення фінансової безпеки шляхом прийняття відповідних своєчасних дій, що дозволяють створити комплекс практичних заходів, з попередженням, ліквідації та мінімізації кризових явищ у фінансово-кредитній сфері і нормалізацію грошового ринку, вдосконалення фінансової системи, оптимізації боргового навантаження країни, поліпшення інвестиційного клімату, що особливо важливо в сучасному посткризовому розвитку економіки.

2.2 Аналіз індикаторів стану складових фінансової безпеки України

З 90-тих років однією з основних проблем економіки нашої держави, є постійне зростання загроз економічній безпеці України в т. ч. і фінансової. Ці ризики перешкоджають реформуванню економіки. Вони стримують можливості потрібного ступеню економічного росту, гальмують вдосконалення фінансової системи України.

У 2007 році Міністерство економіки затвердило методику розрахунку ступеня економічної безпеки України. Доопрацювання її відбулося в 2013 році. Саме індикатори боргової безпеки держави, потрібні для визначення її боргового рівня на перспективу були доопрацьовані у зазначеній методиці.

Відповідно даної методики, показник відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП повинен знаходитися в межах 20-60 відсотків; в межах 40-70 % - показник відношення обсягу зовнішнього боргу заборгованості до ВВП. Показник середньозваженої дохідності ОВДП на первинному ринку повинен знаходитися в межах 4-11 відсотків; в межах 20-50 % показник відношення обсягу офіційних міжнародних запасів до обсягу валового зовнішнього боргу [1].

Треба зазначити, що показники боргової безпеки держави які використовуються в методиці визначення рівня економічної безпеки, є недостатніми для здійснення повноцінного аналізу фінансово-економічного стану нашої держави.

Розглянемо фінансово-економічний стан України з застосуванням показників фінансової безпеки країни. При цьому, використаємо оцінку індикаторів. Це допоможе відобразити систему заходів, необхідних для систематичного забезпечення фінансової безпеки та її базисні тенденції.

Без визначення показників державного та гарантованого державою боргу провести аналіз показників боргової безпеки неможливо. Проведені розрахунки занесемо в таблицю 2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка державного та гарантованого державою боргу України за період 2015–2019 роках, млрд. грн.

Показники	2015	2016	2017	2018	2019
Державний та гарантований державою борг	1572,18	1992,81	2141,67	2168,63	1998,28
Державний борг	1334,27	1650,83	1833,71	1860,50	1761,37
Внутрішній борг	508,00	670,65	754,00	761,09	829,50
Зовнішній борг	826,27	980,19	1079,71	1099,41	931,87
Гарантований державою борг	237,91	278,98	307,96	308,13	236,91
Внутрішній борг	21,46	19,08	13,28	10,32	9,56
Зовнішній борг	216,45	259,89	294,68	297,81	277,35
Державний зовнішній борг	1042,72	1240,08	1374,99	1397,22	1159,22
Валовий зовнішній борг. млрд. дол.	118,73	113,52	116,58	114,71	119,95

Джерело складено автором [24, 25]

Проведеним аналізом показників, наведених в таблиці 2.2 встановлено, що в порівнянні з попереднім роком за 2019 рік загальний обсяг державного і гарантованого державою боргу скоротився на 170,35 млрд. грн. Зменшення державного та гарантованого боргу в 2019 році проти попереднього свідчить про позитивну динаміку. На це вплинуло скорочення гарантованого державою боргу на 0,24%. в 2019 році та державного боргу на 0,06%. В порівнянні з попереднім роком відбулося зниження державного зовнішнього боргу на 238,0 млрд. грн. Незважаючи на оптимістичні прогнози, валовий зовнішній борг нашої країни збільшився в 2019 році і досяг 119,95 млрд. дол. За даними Національного банку України, збільшення зовнішнього боргу відбулося внаслідок збільшення зовнішніх зобов'язань приватного сектора економіки. Дані зобов'язання збільшилися на 4,4 млрд. дол. (до 69,7 млрд. доларів, або 47,8 відсотків від ВВП).

Ця тенденція вимагає постійного збільшення витрат на обслуговування державного боргу. Це вказує на неспроможність нашої країни забезпечити свій

економічний розвиток за рахунок державних надходжень та внутрішніх джерел.

З урахуванням попередніх розрахунків, визначимо інтегральний показник боргової безпеки України за 2015-2019 роки. Дані заносимо в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Динаміка абсолютних та нормованих значень індикаторів статусу боргової безпеки України за період 2015–2019 роках, %

Показники	2015	2016	2017	2018	2019
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	79,4	81,0	71,8	60,9	51,7
Відношення обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	48,0	48,9	46,1	39,3	30,1
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	12,45	9,12	10,47	17,79	18,04
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	11,19	13,69	16,13	17,89	21,09
Інтегральний показник боргової безпеки	0,293	0,412	0,320	0,397	0,285

Джерело складено автором [24; 25].

Здійснимо аналіз показників, наведених в таблиці 2.3.

Перший показник - це відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП. Цей показник у 2019 році має тенденцію до зниження, і становить 51,7%, проти 60,9% у 2018 році. Даний показник в 2018 році нижче критичного значення (60%). Цей факт підтверджує, що в нашій державі в частині боргової безпеки є деякі покращення, а також є великі проблеми.

Другий показник – індикатор, який має критичні значення протягом усього дослідженого періоду. При цьому, найбільш загрозна ситуація склалася в період 2018-2019 років. В цей час, цей показник знизився до 30,1 відсотків. Експерти МВФ визнали, що критичний обсяг зовнішнього боргу для країн з низьким і середнім рівнем доходу становить 49,7% ВВП. Дані таблиці свідчать про те, що Україна вже переступила цей рубіж.

Третій показник – індикатор, середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку. Він має негативний вплив на безпеку держави, тому що

його показники з 2015 по 2019 рік перевищують критичне в середньому значення на 3,6%.

В періоді, що підлягав аналізу, жоден показник не був оптимальним і перевищував 11% поріг. Цей факт вказує на критичну ситуацію, оскільки висока доходність по ОВДП збільшує витрати на обслуговування державного боргу і створює на державний бюджет додаткове навантаження.

Четвертий показник вказує на можливості фінансування валового зовнішнього боргу за рахунок золотовалютних резервів. Аналізом цього показника з 2015 по 2018 роки встановлено, що в цілому спостерігається незначне зростання його значення. Про те, всі показники цього періоду є критичними. Тому вони потребують відповідних доходів до подолання такого рівня, і наближення до оптимального. Лише в 2019 році цей показник перетнув критичний поріг - 20 % та досяг 21,09 %.

На підставі розрахованих нами значень по кожному індикатору боргової безпеки, можна визначити загальний показник боргової безпеки держави.

Застосування інтегральної оцінки рівня боргової безпеки відповідно до Методичних рекомендацій [26] може здійснюватися за допомогою вагових коефіцієнтів, за шкалою від 0 до 1 або у відсотках. Інтегральний індекс рівня боргової безпеки України, розрахований за названою методикою, вказує на її критичний стан. Починаючи з 2016 року, в країні вдалося поліпшити рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості. Про те, стверджувати про стабілізацію боргової безпеки нашої держави в цілому ще зарано. Оскільки боргова безпека у 2019 році знаходилася на критичному рівні. Даний стан вимагає вжиття негайних заходів щодо стабілізації боргової безпеки.

Проведений аналіз рівня боргової безпеки засвідчує, що перелік показників її стану, передбачений вищезазначеною методикою, на мій погляд, не є достатнім для якісного та повного аналізу боргової безпеки України. Методика не оцінює вартісних показників внутрішньої заборгованості. Вона не розглядає структуру та витрати державного бюджету, експортні можливості, що визначають загальний стан платоспроможності нашої країни.

Проаналізуємо зміни в динаміці нормованих та абсолютних значень показників стану бюджетної безпеки України за 2015-2019 роки. Це дослідження дає визначити стан забезпечення платоспроможності і фінансової стійкості держави. Даний фактор вказує на рівень ефективності реалізації функцій, покладених на органи державної влади.

З метою оцінки рівня бюджетної безпеки (як найважливішої складової фінансової безпеки країни) на підставі методичних рекомендацій з розрахунку рівня економічної безпеки України [26] визначаємо такі індикатори:

Індикатор І1. Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП (%). Для його визначення застосуємо формулу розрахунку: (дефіцит/профіцит державного бюджету в млн. грн./ ВВП) x 100%.

Індикатор І2. Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів у секторі загальнодержавного управління до ВВП (%). Для цього використовуємо формулу розрахунку: (дефіцит у секторі загальнодержавного управління, млн. грн. - дефіцит зведеного бюджету в млн. грн./ВВП) x 100%.

Індикатор І3. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (%). Вживаємо наступну формулу розрахунку: (доходи зведеного бюджету, млн. грн./ВВП) x 100%.

Індикатор І4. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету (%). Застосовуємо формулу для розрахунку (обслуговування державного боргу, млн. грн. + погашення державного боргу, млн. грн.) / (доходів державного бюджету, млн. грн.) x 100 %.

Серед індикаторів є стимулятори, дестимулятори, та індикатори змішаного типу.

Стимулятори - це індикатори, збільшення значень яких оцінюється позитивно. Дестимулятори – це індикатори, збільшення значень яких є негативним явищем. Індикатори змішаного типу - індикатори, які мають межу значень, що визначають їх належність як до дестимуляторів, так і до стимуляторів.

Розрахуємо індикатори стану бюджетної безпеки. Розрахунки занесемо в таблицю 2.4.

Таблиця 2.4 – Діапазон значень індикаторів бюджетної безпеки

Індикатор	Вид індикатора	y_0 (0)	$y_{\text{крит}}$ (0,2)	$y_{\text{небезп}}$ (0,4)	$y_{\text{нездв}}$ (0,6)	$y_{\text{здв}}$ (0,8)	$y_{\text{оп}}$ (1)	Значення вагового коеф-та
I ₁	дестимулятор	<-6	≤-5...-6	≤-4...-5	≤-3...-4	≤-2...-3	>-2	0,2671
	стимулятор	>10	≥8...10	≥6...8	≥5...6	≥3...5	0	
I ₂	дестимулятор	>5	≥3...5	≥2...3	≥1...2	≥0...1	0	0,2482
	стимулятор	<-3	≤-2...-3	<-1...-2	≤-1	≤-1	0	
I ₃	дестимулятор	>37	<35...37	<33...35	<30...33	<30...28	<28	0,2203
	стимулятор	<18	>18...20	>19...20	>20...23	>23...25	>25	
I ₄	дестимулятор	>16	≥13...16	≥10...13	≥7...10	≥6...7	<6	0,2644

Джерело: складено на основі [26]

Відповідно до вищеназваної методики, характеристичні значення показників вимірюється від 0 до 1 (або від 0 до 100%), Значення показників складаються з п'яти інтервалів: абсолютно критичний рівень небезпеки y_0 ; критичний рівень небезпеки $y_{\text{крит}}$; небезпечний рівень $y_{\text{небезп}}$; незадовільний рівень $y_{\text{нездв}}$; задовільний рівень $y_{\text{здв}}$; оптимальний рівень $y_{\text{оп}}$.

Індикатор бюджетної безпеки I₁ дає можливість дослідити на макроекономічному рівні, як загрози так і ризики бюджетного регулювання. Застосування цього індикатора, дає можливість оцінити ступінь впливу національної фіскальної політики на загальний стан фінансової системи. За допомогою нього визначаємо вплив політики на врівноваженість платіжного балансу та на обсяги внутрішнього попиту. Результати розрахунку показника I₁ у період 2015-2019 рр. зазначені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Індикатор бюджетної безпеки України I₁ (відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП) у 2015–2019 роках

№ п/п	Роки	Дефіцит державного бюджету, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	I ₁
1	2015	-45167,5	1979458	-2,28%
2	2016	-70130,2	2383182	-2,94%
3	2017	-47849,6	2982920	-1,60%
4	2018	-59247,9	3558706	-1,66%
5	2019	-78049,5	3974564	-1,96%

Джерело: зроблено автором [24, 25, 27]

Аналіз показника I₁ у 2015-2019 роках показує позитивну динаміку протягом аналізованого періоду. У 2016 році цей показник збільшився на 0,66% в результаті збільшення загальнодержавного дефіциту на 24962,7 млн. грн. в порівнянні з 2015 роком. Однак в наступні роки він поступово знижувався. В 2017 році він знизився на 1,34 % і протягом 2018-2019 років на 0,36%. Якщо порівняти розраховані нами значення індикатора з нормативними, то можна зробити висновок, що період з 2017 по 2019 рік характеризується оптимальним рівнем бюджетної безпеки в частині співвідношення дефіциту державного бюджету до ВВП. Даний факт підтверджує виважену бюджетну політику в цьому напрямку.

Індикатор I₂ розраховується за методикою.

Таблиця 2.6 – Індикатор бюджетної безпеки України I₂ (частка дефіциту бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління у ВВП) у 2015–2019 роках

№ п/п	Роки	Дефіцит сектору загальнодержавного управління, млн грн	Дефіцит зведеного бюджету, млн грн	ВВП, млн. грн.	I ₂
1	2015	-33168,8	-30898,2	1979458	32,94%
2	2016	-51668,8	-54682,6	2383182	32,84%
3	2017	-41289,8	-42093,8	2982920	34,09%
4	2018	-75118,8	-67788,5	3558706	33,28%
5	2019	-84515,9	-84316,4	3974564	32,45%

Джерело: зроблено автором [24, 25, 27]

Оптимальне значення цього показника дорівнює нулю, а якщо воно падає нижче -3%, то це свідчить про його критичний стан. За період, що аналізується, значення цього індикатора незначно коливається та перебуває на задовільному рівні. Даний фактор підтверджує виваженість бюджетної політики в секторі загальнодержавного управління.

Показник I₃ відображає ступінь централізації фінансової системи країни. Одним з найважливіших факторів, які визначають темпи економічного

розвитку держави є рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет. Розрахункові значення цього показника наведені в таблиці. 2.7.

Таблиця 2.7 – Індикатор бюджетної безпеки України I_3 (рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет) у 2015–2019 роках [24, 25, 27]

№ п/п	Роки	Доходи зведеного бюджету, млн. грн.	ВВП, млн. грн.	I_3
1	2015	652031,0	1979458	32,94%
2	2016	782748,5	2383182	32,84%
3	2017	1016788,3	2982920	34,09%
4	2018	1184278,1	3558706	33,28%
5	2019	1289779,8	3974564	32,45%

Джерело: складено автором [24, 25, 27]

Оптимальне значення показника I_3 перебуває в діапазоні 25-28%. Це індикатор змішаного типу, так як критичний стан оцінюється із перевищенням ним норми в 37 відсотків і його падіння нижче 18%. Державна політика перерозподілу ВВП повинна була проводитись на принципах суспільної ефективності. Вона не повинна перевищувати межу, за якою відбувається зменшення ділової активності суб'єктів господарювання, зниження здатності відтворення вітчизняного виробництва, збільшення тіньового сектора економіки, а також погіршення інвестиційного клімату та уповільнення темпів економічного росту. За аналізований період цей показник фактично розрізнявся. За рівнем бюджетної безпеки з точки зору перерозподілу ВВП через зведений бюджет, у 2015-2016 роках Україна перебувала в незадовільному інтервалі. У 2017 та 2018 роках – в небезпечному інтервалі. В 2019 році цей індикатор знизився на 0,83 в.п., а рівень бюджетної безпеки знову повернувся до незадовільного інтервалу. Це можна пояснити відсутністю кореляції темпів приросту ВВП з темпами зростання доходів зведеного бюджету.

Результати розрахунку індикатора I_4 представлено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Індикатор бюджетної безпеки України I_4 (відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету) у 2015–2019 роках

№ п/п	Роки	Обслуговування державного боргу, млн. грн.	Погашення державного боргу, млн грн	Доходи державного бюджету, млн грн	I ₄
1	2015	84505,4	416585,5	534694,8	93,7
2	2016	95794,2	111410,0	616274,8	33,6
3	2017	110456,1	363501,3	793265,0	59,7
4	2018	115431,2	234467,8	928108,3	37,7
5	2019	119247,6	345212,6	998278,9	46,5

Джерело: складено автором [24, 25, 27]

Показник I₄ є дестимулятором. Його оптимальне значення – 6 %. Перевищення 16% порогу служить доказом існування критичного стану фінансової безпеки в сфері державного боргу. За аналізований період, частка боргових зобов'язань в доходах державного бюджету України дуже велика. Дана ситуація пов'язана з високим рівнем ризику зовнішнього державного боргу, суттєвим тиском боргових зобов'язань на фінанси держави в т. ч. фінансування за рахунок запозичень дефіциту державного бюджету, який утворився від збільшення видатків на оборону та обслуговування боргу. Значний вплив на дану ситуацію визвано нестабільною політикою рефінансування боргів попередніх бюджетних періодів. Проведені розрахунки показують, що показник I₄ з усіх показників податкової безпеки визначає найбільш важливу бюджетну загрозу.

Розподіл отриманих величин індикаторів між інтервалами, що визначають рівні безпеки, представлено у вигляді в табл. 2.9.

Таблиця 2.9 – Розподіл отриманих величин індикаторів бюджетної безпеки України між інтервалами діапазонних значень рівня безпеки

Індикатори	Значення за роками				
	2015	2016	2017	2018	2019
I ₁	-2,28%	-2,94%	-1,60%	-1,66%	-1,96%
I ₂	-0,11%	0,13%	0,27%	-0,21%	0
I ₃	32,94%	32,84%	34,09%	33,28%	32,45%
I ₄	93,7%	33,6%	59,7%	37,7%	46,5%
У ₀	величина індикатора, що характеризує абсолютно небезпечний рівень				

$U_{\text{крит}}$	величина індикатора, що характеризує критичний рівень безпеки
$U_{\text{небезп}}$	величина індикатора, що характеризує небезпечний рівень безпеки
$U_{\text{нездв}}$	величина індикатора, що характеризує незадовільний рівень безпеки
$U_{\text{здв}}$	величина індикатора, що характеризує задовільний рівень безпеки
$U_{\text{оп}}$	величина індикатора, що характеризує оптимальний рівень безпеки

Джерело: зроблено автором

Зазначені в таблиці дані свідчать, що протягом усього дослідженого періоду рівень валютної безпеки України в умовах триваючої глобалізації світової економіки, негативно впливав на фінансову безпеку України. Зростанням постійних кризових явищ в світовій економіці робило фінансову безпеку України ще більш вразливою.

Проаналізуємо ситуацію з валютною безпекою України (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Динаміка значень індикаторів стану валютної безпеки в системі фінансової безпеки України за період 2015–2019 рр.

Показник (значення/стан)	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період, %	183	117	104	102	102
	5	4	2	1	1
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, грн.	-2,73	9,09	-8,78	-2,17	-1,85
	5	5	5	5	5
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	3,0	3,0	3,2	3,3	3,8
	1	1	1	1	1
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	55,81	49,43	43,87	42,78	36,85
	5	5	4	4	4
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. дол. США	-1,54	-2,48	-2,14	-1,48	-4,93
	1	2	2	1	4
Рівень доларизації грошової маси, %	34,04	34,51	34,94	31,81	29,49
	5	5	5	5	5

Продовження таблиці 2.10

Інтегральний показник стану валютної безпеки України	0,36	0,38	0,40	0,42	0,42
--	------	------	------	------	------

Примітка: Стан: 1 – оптимальний, 2 – задовільний, 3 – незадовільний, 4 – небезпечний, 5 – критичний.

Джерело: складено автором [24; 26].

Як видно з таблиці 2.10 індикатори валютної безпеки України з 2015 по 2019 рік, знаходилися в незадовільному, небезпечному та критичному стані.

По-перше, це було спричинено значним знеціненням національної валюти, яке почалося в 2015 році та тривало до 2017 року. В результаті офіційний індекс обмінного курсу національної валюти по відношенню до долара США в цей період знаходився на критичному і небезпечному рівні. Це значно знизило довіру до національної валюти та спонукувало до значного погіршення значення індикатора (різниці між форвардним і офіційним курсом гривні). Зазначений індикатор протягом усього періоду мав критичне значення.

Нестабільність національної валюти і підрив довіри до неї зі сторони людей нашої держави, призвели до того, що основним трендом на внутрішньому валютному ринку в період 2015-2018 років стало значне переважання обсягів купівлі іноземної валюти над обсягами її продаж. Тому одним з основних інструментів врегулювання НБУ валютного ринку були валютні інтервенції, «купівля/продаж Національним банком України іноземною валюти з метою впливу на обмінний курс гривні до іноземних валют, загальний попит і пропозиції грошей в Україні» [28]. Індикатор – сальдо купівлі продажу іноземної валюти протягом 5 років коливався як в більшу сторону, так і в меншу. Населення віддавало пріоритет операціям с купівлі валюти, особливо в умовах наростаючої політичної та економічної нестабільності не тільки в Україні, а й у світовій економіці, на світових ринках.

Як негативний наслідок від нестабільності національної валюти ми спостерігаємо й інші негативні фактори, що впливають на економіку та безпеку держави:

- стабільно високий рівень доларизації грошової пропозиції, який мав найбільше значення з 2014 по 2017 рік включно;

- високий рівень частки кредитів в іноземній валюті у загальному обсязі наданих банківськими установами кредитів. Це наслідок кредитного буму в Україні, який мав місце ще до фінансової кризи 2008 року. Наслідки від цього економіка держави та громадяни України відчують по цей день, через зростання валютних ризиків і додаткових витрат, які доводиться нести при такому значному знеціненні національної валюти при значному рівні кредитів

в іноземній валюті.

Цей негатив був знижений за рахунок того, що з 2016 року НБУ активно здійснює закупівлю іноземної валюти для збільшення державних валютних резервів за кошти експортної виручки українських підприємств. Відповідно до валютної стратегії на 2016-2020 роки НБУ не купував валюту в період коливань саме в бік знецінення гривні, а поповнював міжнародні резерви на валютному ринку лише за сприятливих умов. У той же час, з квітня 2018 року НБУ, з метою підвищення прозорості монетарної політики, постійно оголошує про обсяги для купівлі іноземної валюти для доповнення міжнародного резерву [29].

На даний час наявна нераціональна структура золотовалютних резервів. Вона робить валютну та всю фінансову безпеку нашої країни залежною від інших держав та загроз і зовнішніх обставин. Україна зберігає менше 4% своїх грошових резервів у золоті, тоді як, наприклад, у США 80% усіх американських резервів. Друге місце за обсягом золотого запасу займає Німеччина, третє - МВФ. У країнах Євросони основні резерви зберігаються в золоті. [30].

Тобто, виходячи з вищевикладеного, ми бачимо, що валютно-курсова політика держави була неефективною. НБУ не забезпечило стабільності національної валюти. Це підірвало довіру населення і викликало зростання доларизації національної економіки, яка і без того була досить високою. Крім цього, на валютну безпеку, впливали та продовжують впливати додаткові негативні валютні ризики, пов'язані зі світовою фінансовою кризою 2008-2009 років. Це триваючи економічні та політичні ризики і загрози в державі, втручання іноземних радників та консультантів, міжнародних фінансових структур у валютну політику України, зростання зовнішнього боргу, вивіз грошей за кордон.

Наступним кроком нашого дослідження є аналіз та оцінка рівня банківської безпеки. Особливе значення даного компонента фінансової безпеки України, виникає з того, що банківська система є ключовою

національної фінансової системи.

Розрахункові значення показників банківської безпеки України у подано в таблиці 2.11.

Із таблиці видно, що за останні 5 років вітчизняна банківська система перебувала і перебуває під впливом внутрішніх політичних та економічних криз, пов'язаних з військовою агресією з боку Росії та негативних наслідків фінансової кризи 2008–2009 років. Вищеназвані та інші факторів вказують про зростання частки простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів. Цей індикатор перебував в критичній зоні протягом всього періоду дослідження. Це свідчить про те, що крім додаткових ризиків для банку, відбувалося відволікання з банків грошей на формування обов'язкових резервів за цими незадовільними активами. Тільки за три роки, починаючи з 2014 року, обсяг резервів та сум відрахувань для відшкодування можливих утрат за кредитними операціями зріс у понад 4 рази: з 131 252 млн. грн. у 2014 році до 516 985 млн. грн. за результатами 2016 року [31].

Таблиця 2.11– Динаміка індикаторів стану банківської безпеки України у 2015–2019 роках

Показник (значення/стан)	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	12,41	13,61	22,21	25,89	26,03
	5	5	5	5	5

Продовження таблиці 2.11

Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	168,65	134,50	109,36	117,04	83,50
	5	3	2	2	2
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	43,3	48,84	49,61	50,02	50,34
	5	5	5	5	5
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,89	4,13	3,28	3,76	3,76
	5	5	5	5	5
Рентабельність активів, %	-5,46	-12,60	-1,93	1,69	4,35
	1	5	5	3	5
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	92,87	92,09	98,37	93,52	94,06
	1	1	1	1	1
Частка активів п'яти найбільших	53,62	55,63	56,21	59,97	57,62

банків у сукупних активах банківської системи, %	5	5	5	5	5
Інтегральний показник стану банківської безпеки України	0,19	0,23	0,35	0,38	0,38

Примітка: Стан: 1 – оптимальний, 2 – задовільний, 3 – незадовільний, 4 – небезпечний, 5 – критичний.

Джерело: зроблено автором [31].

Відволікання коштів на формування резервів та зниження якості кредитного портфеля національної банківської системи негативно впливало і на показники ефективності діяльності банківських установ. Так рентабельність активів частково відновлювалась в періоді, що досліджувався. Незважаючи на це вона перебувала в критичній зоні. Слід також врахувати, що зважаючи на негативні тенденції у вітчизняній економіці, банківські установи найбільший прибуток отримують не від кредитування, а від проведення маржинальних операцій на міжбанківському та валютному ринках та обслуговування клієнтів. Також, протягом всього періоду перебув в критичній зоні і постійно зростав показник - співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів.

Цей негатив та ризики частково нівелюються за рахунок ліквідності банківської системи, а саме співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань. Але зростання рівня ліквідності призводить до зменшення прибутковості та рентабельності банківської системи.

Провівши дослідження динаміки частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків, потрібно констатувати, що її зростання не є свідченням значного збільшення обсягу іноземних інвестицій в нашу банківську систему. Основною причиною цієї тенденції в періоді, що досліджувався, було ліквідація та виведення з ринку НБУ понад 90 комерційних банків, що і призвело до такого перерозподілу структури статутного капіталу банків.

Тобто, фактично ми маємо скорочення темпів зростання іноземних інвестицій в вітчизняну банківську систему та зниження частки іноземного капіталу, що можна вважати негативним явищем [32] і засвідчує про

поширення в ній кризових процесів, та наявність фінансових диспропорцій. Оптимальне значення даного індикатора знаходиться в межах 20 –25%. Наша держава може втратити контроль над банківською системою при перевищенні рівня - 40%.

В банківській системі нашої держави концентрація активів за п'ятьма найбільшими банками перевищує 50 відсотків. Даний фактор робить нашу банківську систему доволі вразливою. Протягом періоду, що досліджувався, цей індикатор мав тенденцію до зростання. За останні п'ять років він перебував у критичній зоні.

Отже, на підставі вищевикладеного, можна констатувати про критичний рівень банківської безпеки України. Низький рівень нашої банківської безпеки підтверджує факт перебування більшості її індикаторів в небезпечній або критичній зоні. Вони є значно нижчими від оптимального рівня. Це робить банківську безпеку значно вразливою та незахищеною від загроз і зовнішніх ризиків. Наявна ситуація створює додаткові ризики і загрози для національних інтересів та фінансової системи України, в якій саме банківська система займає найбільшу питому вагу. Дана ситуація робить фінансову систему держави перед глобальними ризиками світового господарства незахищеною.

Проведемо розрахунки індексних індикаторів грошово-кредитної безпеки України. Отримані результати занесемо до таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 – Динаміка індикаторів грошово-кредитної безпеки України у 2015–2019 роках

Показник (значення/стан)	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Питома вага готівки поза банками в обсязі грошової маси (M0/M3), %	28,44	28,51	27,51	28,46	26,73
	4	4	4	4	4
Різниця між процентними ставками за кредитами та за депозитами, %	5,93	5,46	6,28	6,32	5,62
	3	3	4	4	4
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно ІСЦ, %	-26,87	4,64	1,96	8,23	7,46
	5	1	3	3	3
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, %	10,68	10,17	12,01	14,13	17,87
	2	2	3	3	4

Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	21,81	25,88	26,44	22,76	19,63
	5	4	4	5	5
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. дол. США	15,60	15,10	14,30	13,87	13,52
	5	5	4	4	4
Інтегральний показник стану грошово-кредитної безпеки України	0,34	0,51	0,48	0,49	0,50

Примітка: Стан: 1 – оптимальний, 2 – задовільний, 3 – незадовільний, 4 – небезпечний, 5 – критичний.

Джерело: складено автором [24; 26].

Зазначені в таблиці 2.12 дані свідчать, що протягом всього досліджуваного періоду рівень готівки в обігу поза депозитними корпораціями перебував на небезпечному рівні. Спостерігалася тенденція до підвищення рівня монетизації економіки нашої держави. Відбувалася розбалансованість грошового ринку. Не було дієвого впливу на грошово-кредитну безпеку України і процентний канал. Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями, та процентними ставками за депозитами, залученими ними (крім НБУ), перевищувала 5 %. Оптимальне значення цього індикатора на рівні 3–4 %. В той час відбувається зростання даного індикатора. Починаючи з 2017 року він є негативним бо має дестимулюючий вплив на грошово-кредитну безпеку країни [33].

По відношенню до індексу споживчих цін, середньозважена процентна ставка за наданими депозитними корпораціями (крім НБУ) кредитами в національній валюті, знаходилася в критичній і негативній зоні. При оптимальному значенні даного індикатора на рівні 3–5 %, яке було тільки в 2017 році.

Дані тенденції засвідчують факт, що грошово-кредитна політика носила рестриктивний характер. Вона була спрямована на утримання основних ставок грошового ринку. Це спричиняло, з однієї сторони, зростання вартості грошових коштів. З іншої сторони скорочення кредитування банками суб'єктів фінансово-господарської діяльності шляхом підвищення процентних ставок за наданими кредитами. Отже, склалася ситуація, що характеризується нездатністю до зниження процентних ставок, яка є найважливішим

обмежувальним чинником інвестиційного процесу. За цих умов увесь дохід, отриманий від інвестицій, які проводяться значною мірою за рахунок банківських кредитів, по суті, сплачується кредиторіві, а інвестор втрачає стимули до вкладень капіталу [34].

Вищеназвані дії чи бездіяльність уряду нашої держави зумовили не лише зниження темпів економічного розвитку нашої країни. Вони негативно вплинули і на рівень грошово-кредитної безпеки. Цей вплив відбувся через зниження кредитування банками економіки України, яке в 2019 році було найнижчим за весь період, який аналізується. Щодо стану відповідних індикаторів грошово-кредитної безпеки, то тут маємо наступну ситуацію:

- майже весь період, питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих банками кредитів перебувала в критичній зоні. За результатами 2019 року вона набула найнижчого значення та складала 19,63 %. Зростання частки готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси пов'язаної із значним відтоком депозитів, шляхом вилучення вкладниками цих коштів з банків, призвело до погіршення ситуації;

- майже весь період питома вага споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, знаходилася в задовільній та незадовільній зонах. В 2019 році вона набула найнижчого значення в обсязі 17,87 %, яке відповідає небезпечній зоні, при оптимальному значенні цього показника на рівні 5–9 %.

Для вітчизняної грошово-кредитної безпеки додатковим негативним фактором було те, що відбувалось постійно вивезення за межі країни в значних розмірах фінансових ресурсів, в середньому 14 млрд. дол. США на рік. З 2015 року спостерігається тенденція даного індикатора до зниження, а саме: з 15,60 млрд. дол. США за результатами 2015 року до 13,52 млрд. дол. США за результатами 2019 року. Протягом всього періоду, що аналізується, цей індикатор перебував у небезпечній та критичній зонах. Взагалі, за названий період, за межі України було вивезено фінансових ресурсів на суму 84,29 млрд. дол. США.

Отже, на підставі вищевикладеного, можна стверджувати, що вітчизняна грошово-кредитна політика була неефективною. Вона не створювала монетарні умови для внутрішньої рівноваги, оптимального рівня інфляції. Також ця політика не забезпечувала передумови сталого економічного розвитку держави, цінову та фінансову стабільність.

На фінансову безпеку України суттєво впливає небанківський фінансовий сектор. В зв'язку з чим, проведення аналізу безпеки небанківського фінансового сектору являється важливим завданням. Вітчизняний небанківський фінансовий сектор на протязі тривалого часу перебував і перебуває під впливом негативних явищ, загроз та факторів як зовнішнього так і внутрішнього походження. Як наслідок, більшість індикаторів небанківської безпеки України у 2015–2019 роках знаходилися у небезпечній та критичній зонах (табл. 2.13).

Розраховані значення показників стану безпеки небанківського фінансового ринку в системі фінансової безпеки України представлені у таблиці 2.13.

Поряд із банківським, найбільш розвинутим у країнах світу є страховий сегмент фінансового ринку. Його стан обумовлений значними фінансовими потоками, що утворюються і функціонують в межах та на цьому сегменті.

Таблиця 2.13 – Динаміка нормованих індикаторів стану безпеки небанківського фінансового ринку в системі фінансової безпеки України у 2015–2019 роках

Показник (значення/стан)	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	1,49	1,48	1,45	1,39	1,33
	4	4	4	4	4
Рівень капіталізації лістингових компаній, % до ВВП	3,21	0,82	0,41	0,28	0,29
	5	5	5	5	5
Рівень волатильності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень (-10%)	1,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	2	1	1	1	1
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у	14,70	18,90	21,30	14,90	15,23
	3	4	5	3	4

загальному обсязі надходжень премій, %					
Інтегральний показник стану безпеки небанківського фінансового ринку України	0,34	0,32	0,30	0,31	0,30

Примітка: Стан: 1 – оптимальний, 2 – задовільний, 3 – незадовільний, 4 – небезпечний, 5 – критичний.

Джерело: зроблено автором [24; 26].

У суспільстві та економіці значну соціально-економічну роль грають страхові компанії. Подвійність страхування зумовлена фінансовим потенціалом, що формується завдяки функціонуванню страхового ринку та функціями, які воно виконує [14]. Дані показники засвідчують, що в розвитку вітчизняного страхового ринку, ми маємо негативні тенденції, а саме:

- за період, що досліджувався, мав тенденцію до зниження рівень проникнення страхування у відносному визначенні. За цей час він знизився з 1,49 % за результатами 2015 року до 1,33 % за результатами 2019 року. При цьому, щільність страхування збільшується за рахунок природного зменшення населення, що призводить до скорочення інвестиційного потенціалу страховиків [14]. Значною загрозою для національної фінансової безпеки України та функціонування національного страхового ринку є процеси активного та стрімкого входження іноземного капіталу в страхові компанії, шляхом їх злиття та поглинання;

- за період, що досліджувався, знизився майже у 100 разів рівень капіталізації лістингових компаній. Даний факт підтверджує незахищеність та слабкість вітчизняного страхового ринку перед ризиками та загрозами. Даний індикатор з 2015 року та наступні роки має критичне значення. На даний момент перспектив щодо зміни ситуації цього індикатора на протилежну не спостерігається;

- у загальному обсязі надходжень страхових премій в 2019 році почала зростати питома вага надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній. При цьому, вищезазначені негативні фактори та постійний відтік населення (міграційний рух за кордон на заробітки на

тривалий період) будуть продовжувати чинити значний негативний вплив і в подальшому.

Отже, на підставі вищезгаданого, можна стверджувати, що рівень безпеки небанківського фінансового сектору нашої держави є критичним. Підтвердженням низького рівня безпеки небанківського фінансового сектору України засвідчується тим фактом, що більшість її індикаторів мають небезпечне або критичне значення. Ці значення нижчі за оптимальний рівень, що робить економіку країни незахищеною та вразливою від зовнішніх загроз та ризиків.

Під час аналізу абсолютних і нормованих значень індикаторів стану складових фінансової безпеки створюється їх кількісна оцінка. Потім аналізуються відхилення індикаторних показників від нормованих та розробляються заходи для приведення їх до відповідності.

Необхідно зазначити, що нормування індикаторів відбувається з застосуванням лінійної функції. Для цього необхідні значення індикаторів приводяться у інтервали, які зіставні за величинами. Перехід від абсолютних значень індикаторів до нормованих дає змогу виміряти індикатори за шкалою від 0 до 1 або у процентах, де 0 відповідає 0 %, 1 - 100 %. Таким чином, отримане нормоване значення індикатора, своєю величиною показує рівень приближення до потрібного значення 1 [12].

Інтегральний індекс фінансової безпеки держави визначаємо у 2 кроки.

Крок 1. Спочатку визначаємо індекси за самостійними складовими фінансової безпеки (бюджетною, грошово-кредитною, борговою, банківською, валютною безпекою та безпекою небанківського фінансового ринку);

Крок 2. Використовуючи показники індексів, визначених за самостійними складовими фінансової безпеки знаходимо узагальнений індекс.

Визначення інтегрального індикатора по кожній складовій фінансової безпеки України проводиться як сума добутків обчислених значень індикаторів на їх ваговий коефіцієнт (формула 2.1):

$$I_m = \sum_{i=1}^n d_i y_i \quad (2.1)$$

де I_m – агрегований показник m -ї сфери фінансової безпеки України ($m=(1, 2, \dots 6)$);

d_i – ваговий коефіцієнт, визначений за методом експертних оцінок що показує розмір внеску в інтегральний індекс i -го індикатора;

y_i – нормоване значення i -го індикатора.

Визначені шляхом здійснення нормування індикаторів стану фінансової безпеки за підсистемами (бюджетна, банківська, валютна та інші) Інтегральні показники стану кожної з підсистем фінансової безпеки та їх розрахунки занесемо до таблиці 2.14.

Показники, зазначені в таблиці 2.14 свідчать про тенденцію до збільшення у періоді 2015–2019 років значення інтегрального індикатора банківської безпеки України. Спостерігався ріст рівня безпеки банківської системи з незадовільного стану у 2015 році (0,19) до критичного у 2019 році (0,38).

Таблиця 2.14 – Інтегральні коефіцієнти стану підсистем фінансової безпеки України у 2015–2019 роках

Інтегральні коефіцієнти стану	Значення індикатору				
	2015	2016	2017	2018	2019
Банківська безпека	0,19	0,23	0,35	0,38	0,38
Безпека небанківського фінансового ринку	0,34	0,32	0,30	0,31	0,30
Бюджетна безпека	0,48	0,47	0,61	0,67	0,67
Грошово-кредитна безпека	0,34	0,51	0,48	0,49	0,50
Валютна безпека	0,36	0,38	0,40	0,42	0,42
Боргова безпека	0,03	0,15	0,20	0,17	0,28
Інтегральний показник фінансової безпеки	0,37	0,44	0,50	0,51	0,52

Максимальне значення інтегрального показника безпеки небанківського фінансового ринку становило 0,34 в 2015 році. Це відповідає небезпечному рівню. Мінімальне значення, зазначеного показника становило 0,30 в 2017 і 2019 роках, що відповідає критичному рівню.

Розрахунки рівня бюджетної безпеки України за кожним з її показників вказують на її критичне становище в період 2015-2016 років. У 2017–2019 роках показник бюджетної безпеки збільшився з 0,61 до 0,67 відповідно.

Інтегральний показник грошово-кредитної безпеки за 2015-2019 роки був на дуже низькому рівні, а в 2015 році на небезпечному.

Аналіз даних інтегрального показника валютної безпеки за 2015-2016 роки, свідчить про її небезпечний стан. В період 2017-2018 років свідчить про стан валютної безпеки на незадовільному рівні.

За результатами розрахунку рівня боргової безпеки України видно, що, боргова безпека має позитивну тенденцію до поліпшення. При цьому, боргова ситуація як і раніше відзначена як критична на кінець 2019 року.

За результатами аналізу результатів інтегральних показників, розроблених на основі окремих елементів фінансової безпеки України, був розрахований загальний індикатор фінансової безпеки. Згідно табл. 2.7 загальний індекс фінансової безпеки в 2015 році склав 0,37, що відповідає критичному стану. Причиною цього є наявність як внутрішніх, так і зовнішніх загроз фінансовій системі України, що призвело до погіршення фінансової безпеки країни. Станом на 31.12.2019 року значення інтегрального показника фінансової безпеки зросло на 0,14 до 0,51. Даний факт засвідчує про поступове поліпшення фінансової безпеки України. Наведені вище розрахунки підтверджують, що рівень фінансової безпеки України є небезпечним. Найбільші загрози становлять: диспропорція балансу бюджетної системи, збереження значної частини тіньової економіки, зростання зовнішнього боргу, високі темпи інфляційних процесів, не викоренення умов для корупції та інші фактори.

Проведене дослідження показує, що визначити індикатор фінансової безпеки та стан фінансової безпеки України допомогло застосування емпіричного моніторингу фінансової безпеки.

2.3 Пропозиції щодо вдосконалення методики оцінки стану фінансової безпеки держави

Фінансова безпека - це багатоступенева система, яка складається із ряду підсистем. Кожна підсистема має відповідно свою структуру та застосовує свою стратегію розвитку.

Використовуючи методику, яка була досліджена в першій частині дипломної роботи, та значення показників стану, розрахованих з використанням інтегральних індексів, що досліджені у другому розділі роботи підтверджено, що фінансова безпека держави складається з наступних елементів: боргової, бюджетної, валютної, грошово-кредитної безпеки, банківської безпеки та безпеки небанківського фінансового ринку.

Підвищення рівня фінансової безпеки країни вимагає системних заходів, які повинні включати в себе механізми монетарної та бюджетної політики, у сфері регулювання корпоративного сектору економіки, фондового ринку та інше.

З метою укріплення фінансової безпеки держави можна запропонувати першочергову систему заходів, що викладені в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15 – Основні напрямки покращення стану фінансової безпеки України

Показник	Напрями укріплення
Банківська безпека	- вжити заходи щодо відновлення довіри населення по довгостроковим вкладам та запобігання відтоку депозитів фізичних осіб, - активізувати зусилля по зміцненню капітальної бази вітчизняних банків

	<ul style="list-style-type: none"> - вжити практичні заходи щодо зниження процентної ставки за кредитними договорами і наблизити їх до світового рівня ; - розробити та втілити в життя заходи по скороченню частки іноземного капіталу в банківській системі України.
Бюджетна безпека	<ul style="list-style-type: none"> - удосконалення інструментів залучення інвестицій приватного сектору економіки та доходів населення України - планомірне поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування дефіциту бюджету; - реалізація оптимальної бюджетної політики в умовах зростання доходів бюджету;
Боргова безпека	<ul style="list-style-type: none"> - втілити в життя заходи щодо збільшення рівня золотовалютних резервів; - вжити практичні заходи щодо скорочення негативного сальдо торгівельного балансу України - розробити та втілити в життя заходи щодо використання коштів, запозичених у міжнародних організаціях для кредитування вітчизняної економіки та її розвитку, а не для погашення державних боргів;
Валютна та монетарна безпека	<ul style="list-style-type: none"> - для призупинення девальваційних процесів установа НБУ плаваючого валютного курсу; - спрямовувати кредитні ресурси МВФ на розвиток вітчизняної економіки, а не на штучну підтримку валютного курсу вітчизняної валюти; - вжити заходи щодо скорочення частки готівкових коштів в обсязі грошової маси держави, що сприятиме зниженню рівня «тіньової» економіки;

Тільки за умови підтримки з боку влади, законодавчого та виконавчого рівня влади можливо втілити в життя запропонований комплекс заходів, що охоплює основні складові фінансової безпеки, що допоможе істотно вдосконалити рівень фінансової безпеки України.

Наступні дослідження щодо зміцнення фінансової безпеки країни повинні бути спрямовані на пояснення механізму управління внутрішніми і зовнішніми ризиками фінансової стабільності держави.

Наше дослідження дає підстави стверджувати, що для проведення комплексного аналізу боргової безпеки України недостатньо показників стану боргової безпеки, зазначеного переліку в Методичних рекомендаціях. Методика не дає оцінки обсягам та вартості внутрішньої заборгованості. Вона не розглядає експортні можливості, структуру доходів і витрат державного бюджету, які визначають стан платоспроможності держави.

Слід зазначити, що погляди вітчизняних і зарубіжних вчених щодо оцінки рівня боргової безпеки є різними.

На цьому тлі ми пропонуємо доповнити перелік показників боргової безпеки нашої держави враховуючи її національні особливості. На нашу думку, доцільно внести наступні показники:

- відношення платежів з обслуговування державного боргу до доходів від експортних операцій. Цей показник характеризує можливості країни до погашення заборгованості за рахунок валютних надходжень від експортних операцій та надасть можливість оцінити платоспроможність країни на найближчу перспективу;

- відношення платежів з обслуговування державного боргу до доходів бюджету. Введення цього показника надасть спробу оцінити вартість та обсяги внутрішньої заборгованості та проведення операцій із боргом за рахунок власних джерел. На далі, підвищення ролі внутрішнього ринку запозичень сприятиме запобіганню фінансових криз і зменшенню економічних та політичних ризиків всередині країни;

- відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП. Без цього показника при визначенні індикатора боргової безпеки не враховується внутрішня складова державного боргу. Таким чином, з економічної точки зору, нівелює його сутність. Отже доцільним є застосування цього показника. Для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку країни введення цього показника надасть можливість оцінити потенційні внутрішні загрози та вчасно коригувати боргову політику, підвищити її ефективність.

Зосередимо свою увагу на аналізі відношення платежів з погашення й обслуговування зовнішнього боргу до доходів від експорту товарів і послуг. Як зазначає К.М. Філоненко [51], цей показник ще має назву «коефіцієнт норми обслуговування боргу». Характеризує він боргову спроможність держави. Він вказує на частку доходів від експорту, що витрачається на погашення й обслуговування зовнішнього боргу. Критичне значення відношення ППОЗБ до експорту товарів і послуг не повинне перевищувати 25

відсотків. Перевищення, названого рівня, вказує на серйозні проблеми у валютно-фінансовій сфері держави та потенційні загрози борговій безпеці. Більшу наочність результати аналізу отримують за допомогою табл. 2.16.

Таблиця 2.16 – Динаміка індикатора відношення платежів в погашення і обслуговування державного боргу України до доходів від експорту товарів та послуг за період 2015–2019 роках, млн. дол. США

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Платежі з обслуговування зовнішнього державного боргу	4 895,44	4 823,82	7 247,88	9 836,2	6 144,11
Обсяг доходів від експорту товарів та послуг	47 663,50	45 973,02	43 264,74	47 300,00	33030,00
Відношення платежів з обслуговування зовнішнього державного боргу до доходів від експорту товарів та послуг	0,11	0,11	0,17	0,21	0,19

Джерело складено автором[24; 25].

Дані таблиці 2.16 свідчать, що досліджуваний показник у 2015-2019 роках характеризувався хаотичним рухом як до збільшення, так і до зменшення. В період 2017-2018 років спостерігалася тенденція до збільшення співвідношення між ППОЗБ та доходами від експорту товарів і послуг, а в 2019 році відбулося в порівнянні з 2018 роком скорочення на 2%. Дане скорочення відбувається за рахунок зменшення виручки від експорту товарів на 14,1 млрд. дол. США в зв'язку з падінням світових цін на сільськогосподарську продукцію, питома вага експорту якої в загальному експорті країни з кожним роком зростає.

Ще одним відносним показником, щільно пов'язаним з державним бюджетом держави, для характеристики зовнішнього боргу країни, є відношення платежів з погашення й обслуговування зовнішнього боргу країни до доходів державного бюджету (далі – ДДБ). Економічний сенс цього показника дещо відрізняється від попереднього. Відношення ППОЗБ до ДДБ вказує на ступінь боргового тиску на державний бюджет. Відповідно до

національною методикою розрахунку рівня економічної безпеки, критичним вважається значення 20 % [52]. У зв'язку з хронічним недовиконанням бюджету та постійним його дефіцитом в нашій країні робить цей показник потребує постійного моніторингу та аналізу. Більшу наочність результати аналізу отримують за допомогою таблиці 2.17.

Таблиця 2.17 – Динаміка індикатора відношення платежів в погашення і обслуговування державного боргу України до доходів бюджету за період 2015–2019 роках, млн. дол. США

Показники	2015	2016	2017	2018	2019
Платежі з обслуговування зовнішнього державного боргу	4 895,44	4 823,82	7 247,88	9 836,2	6 144,11
Платежі з обслуговування внутрішнього державного боргу	6 119,30	6 029,78	9 059,85	12 295,25	7 680,14
Платежі з обслуговування державного боргу	11014,74	10853,6	16307,73	22131,45	13824,25
Обсяг доходів зведеного бюджету	24 477,21	24 119,12	36 239,40	49 180,98	30 720,56
Відношення платежів з обслуговування зовнішнього державного боргу до доходів	0,20	0,20	0,02	0,02	0,02
Відношення платежів з обслуговування внутрішнього державного боргу до доходів зведеного бюджету	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25

Джерело складено автором[24; 25].

Дані таблиці 2.17 свідчать про те, що на протязі всього аналізованого періоду зазначені показники мають критичне значення. Отже, борговий стан держави знаходиться в критичному стані [55].

Визначимо індикатор боргової безпеки, як відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП. Названий індикатор характеризує вартість отриманих внутрішніх запозичень для національної економіки. Критичним рівнем цього показника вважається поріг 30 відсотків. Оскільки Міністерство фінансів України [53] та Державна служба статистики України [54] публікують показники, необхідні для аналізу відношення платежів з

погашення й обслуговування зовнішнього боргу держави до ВВП, у гривнях, то і в розрахунках, для наочності зведених у таблиці 2.18, доцільно використовувати саме гривні. При цьому, негативним моментом є вплив валютного курсу, адже, 97,5 % зовнішнього державного боргу виражено в іноземній валюті, а в періоді, який досліджувався, гривня неодноразово була схильна до девальвації.

Визначення індикатора боргової безпеки відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП занесемо до таблиці 2.18.

Таблиця 2.18 – Динаміка індикатора відношення обсягу внутрішнього боргу до валового внутрішнього продукту за період 2015–2019 роках, млрд. грн.

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Внутрішній борг	529,46	689,73	767,28	771,41	839,06
Внутрішній валовий продукт	1979,5	2383,2	2982,9	3558,7	3974,6
Відношення обсягу внутрішнього боргу до внутрішнього валового продукту	0,27	0,29	0,26	0,22	0,21

Джерело складено автором [24; 52].

Дані таблиці 2.18 свідчать про те, що на протязі всього аналізованого періоду індикатор відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП був на межі критичного в 2016 році. Починаючи з 2017 року, зазначені показники мають тенденцію до зниження.

Запропоновані показники до переліку боргової безпеки дадуть можливість оцінити платоспроможність держави на перспективу. Спрогнозувати можливість нашої країни до погашення заборгованості за рахунок валютних надходжень від експортних операцій. Також дадуть можливість оцінити обсяги і вартість внутрішньої заборгованості та проведення операцій із боргом за рахунок власних фінансових джерел, більш

детально оцінити внутрішню складову державного боргу, оцінити потенційні внутрішні загрози та вчасно коригувати боргову політику, підвищити її ефективність та дієвість для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку нашої держави.

Таким чином, з метою удосконалення управління державним боргом в рамках оцінки рівня боргової безпеки потрібно вжити ряд заходів. Ці заходи повинні бути спрямовані на зменшення боргового навантаження, нарощування боргової безпеки та втілення в життя ефективної боргової політики, направленої на збалансування зовнішніх запозичень і стабілізації внутрішнього економічного середовища.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного аналізу сформовано поняття фінансової безпеки країни на рівні самодостатності її фінансової системи, яка визначається її стійкістю, цілісністю, розвитком і конкурентоспроможністю. Цей рівень забезпечує достатню фінансову підвалину для проведення економічної і соціальної політики, направленої для її реалізації та захисту національних інтересів.

В ході більш глибокого аналізу методологічних засад фінансової безпеки України та розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення методології оцінки стану фінансової безпеки країни були зроблені наступні висновки:

1. Вдосконалення теоретичного підходу до трактування поняття «фінансова безпека країни» в стані ефективності діяльності фінансової системи країни, яка кількісно розцінюється, опирається на узагальнення показників стану бюджетної, валютної, банківської, боргової безпеки, безпеки небанківського фінансового сектору та грошово-кредитної безпеки. Фінансова безпека країни забезпечує відповідний ступень стійкості фінансової системи до зовнішніх та внутрішніх загроз.

2. В роботі доказано, що граничні значення показників, які відповідають за стан фінансової безпеки держави, поділяються в залежності від структури фінансової безпеки: безпеки небанківського фінансового ринку, валютної боргової, банківської, грошово-кредитної і бюджетної безпеки.

В ході проведеного аналізу показників виявлена негативна динаміка, зміни їх значень. Більшість з розрахованих показників знаходяться у критичній зоні, що підтверджує факт критичного стану фінансової безпеки України.

3. Емпіричне здійснення контролю фінансової безпеки дає можливість за допомогою визначення індикатора фінансової безпеки держави

проаналізувати стан фінансової безпеки України та направити отриману інформацію для своєчасного корегування величини її небезпеки. Втілення в життя, прийнятих на підставі інформації фінансового моніторингу стабілізаційних заходів дає можливість швидко виявити негативні фактори впливу на фінансову систему держави та зменшити втрати при настанні загроз фінансової кризи.

4. Пропонується доповнити перелік показників боргової безпеки наступними показниками: відношення платежів з обслуговування державного боргу до доходів від експортних операцій; відношення платежів з обслуговування державного боргу до доходів бюджету; відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП. Включення до переліку цих показників дозволить дати оцінку внутрішнім загрозам та вчасно вжити заходи з корегування боргової політики за рахунок доходів від експортних операцій та внутрішніх джерел держави. Підвищити її ефективність та дієвість з метою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2013. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html>
2. Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. Фінансова безпека держави : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2007. 192 с.
3. Кишакевич Б. Ю. Формування системи фінансової безпеки України в умовах глобалізації. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. №7. С. 205.
4. Сергієнко Л. К. Фінансова безпека – складова економічної безпеки України. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. № 13. С. 148–152.
5. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О. І. Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
6. Горячева К. С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства (Електронний ресурс) / К. С. Горячева.
7. Калантай А. М. Роль і місце фінансової безпеки в контексті національних інтересів. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. №1, 2012. 143-153.
8. Коваль Л. П. Понятійно-категоріальний апарат дослідження фінансової безпеки Л. П. Коваль // Фінансовий простір// 2013 №3 (11) с.95-100.
9. Журавльова І. В. Миколайчук А. Б. Методичний підхід до моделювання фінансової безпеки регіонів України Бізнес Інформ 2012 №6 с.156-159.
10. Шемаєва Л. Г. Методика оцінки рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України. Проблеми науки. 2012. №3. –С. 38-43

11. Державна фіскальна служба України : офіційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/>
12. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2013. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html>
13. Виклюк М. І. Податкова безпека: дуалістичність економічної природи трактування змісту основних характеристик / М. І. Виклюк, В. В. Гресик // Інноваційна економіка. – 2013. – № 5(43). – С. 242–246.
14. Голюков С. С. Сутність податкової безпеки / С. С. Голюков // Економіка та держава. – 2015. – № 9. – С. 129–132.
15. Лукановська І. Р. Теоретичне обґрунтування місця податкової безпеки в системі фінансової безпеки України / І. Р. Лукановська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 6. – С. 40–45.
16. Цимбалюк І. О. Податкова безпека в системі фінансової безпеки держави : [кол. монографія] / за заг. ред. О. В. Кендюхова // Стратегічне управління національним економічним розвитком : монографія: в 2 т. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТ», 2013. – Т. 2. – 392 с. – С. 13–23.
17. Податковий кодекс України : закон України від 02.12.2010 № 2755-VI / Верховна рада України. – Офіц. вид. – К. : Офіційний вісник України. – 2010. – № 92. – Том 1. – С. 9.
18. Casala S., Koglerb C., Mittonc L. & Kirchler E. (2016). Tax compliance depends on voice of taxpayers. Tax compliance depends on voice of taxpayers, 56: 151–156.
19. Heidera F. & Ljungqvist A. (2015). As certain as debt and taxes: Estimating the tax sensitivity of leverage from state tax changes. As certain as debt and taxes: Estimating the tax sensitivity of leverage from state tax changes, 118(3): 684–712.

20. Richardson G., Lanisb R. & Chi-Moon Leung S. (2014). Corporate tax aggressiveness, outside directors, and debt policy: An empirical analysis. *Journal of Corporate Finance*, 25: 107–121.
21. Агапова Т. Н. Методика и инструментарий для мониторинга экономической безопасности региона / Т. Н. Агапова // *Вопросы статистики*. – 2001. – №2. – С. 44-48.
22. Алямкін Р. В. Теоретичні підходи до визначення категорії «економічна безпека банківського сектора» / Р. В. Алямкін // *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. – 2013. – № 6. – С. 116–121.
23. Державна фіскальна служба України : офіційний портал [Електронний ресурс].
24. Офіційний вебсайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>.
25. Офіційний вебсайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/>.
26. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
27. Офіційний вебсайт Державна казначейська служба України:, URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> .
28. Постанова Національного банку України про затвердження Положення "Про здійснення валютних інтервенцій Національного банку України на валютному ринку України" від 31.01.2019 р. № 26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> .
29. Стратегія валютних інтервенцій Національного банку України на 2016 – 2020 роки: затверджена Рішенням Правління НБУ від 06.09.2016 № 261-рш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Currency_intervention_-strategy_NBU.pdf?v=4 .
30. Яковенко Р. Фінансова безпека та ступінь конвертованості валюти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rk.kr.ua/finansova-bezpeka-ta-stupin-konvertovanosti-valjuti>.

31. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 02.05.2020).
32. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова Правління Національного банку України від 18 червня 2015 року №391.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266> .
33. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс]: Офіційне Інтернет – представництво НБУ. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;-jsessionid>).
34. Кейнс Дж. М. Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей [Пер.з англ.] / Кейнс Дж. М. Москва: Прогрес, 1978. 321 с.
35. Розвиток фінансового ринку України в умовах європейської інтеграції: проблеми та перспективи [колективна монографія] / за заг. ред. В. Г. Барановой, О. М. Гончаренко. Харків: "Дісаплюс", 2019. 370 с.
36. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні - методологія оцінки та механізми забезпечення. Автореф. дис. д-ра екон. Наук НАН України/ [Електронний ресурс] / Режим доступу:<http://www.disslib.org/upravlinnja-ekonomichnoju-bezpekoju-pidpryyemnytstva>
37. Шевченко Л. В. Сучасна фінансова криза в Україні та її вплив на безпеку держави [Текст] / Л. В. Шевченко //Економічна безпека України і виклики сьогодення: зб. матеріалів XIII Міжнародна науково-практична конференція, 28 травня 2010 року. – К. : Вид-во Українського ДУ фінансів та міжнародної торгівлі. – С. 138-139.
38. Коваленко М. А. Глобалізація фінансових ринків: причини та наслідки [Текст]/ М. А. Коваленко, Н. Г. Рогальська// Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2009. – Вип. 3(46). – С. 55-61.
39. Прокопенко О. В. Малі підприємства України: поточний фінансово-економічний стан [Текст] / О. В.Прокопенко, Л. Б. Криворучко // Механізм

регулювання економіки: Міжнародний. науковий журнал, 2010. – №3, т. 1.
– С. 167-175.

40. Комарницький І. М. Сутність і шляхи забезпечення фінансової безпеки держави [Текст] / І. М. Комарницький, І. А. Франів, Б. М. Комарницький // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – Вип. 2(49). – С. 22-28.
41. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.disslib.org/upravlinnja-ekonomichnoju-bezpekoju-pidpryemnytstva-vukrayini.html>.
42. Соловійов В. І. Фінансова безпека як основоположний фактор незалежності держави [Текст] / В. І. Соловійов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу – 2011. - № 3(15). – С.148.
43. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.disslib.org/upravlinnjaekonomichnoju-bezpekoju-pidpryemnytstva>.
44. Миколайчук А.Б. Методичний підхід до прогнозування рівня фінансової безпеки держави в системі моніторингу [Текст] / А. Б. Миколайчук // Вісник економіки транспорту і промисловості – 2012. - № 38. – С.32.
45. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України [Текст] / О. Савицька // Економічний форум. – 2012. - №3. – С.14.
46. Кишакевич Б. Ю. Формування системи фінансової безпеки України в умовах глобалізації [Текст] / Б. Ю. Кишакевич / Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7.-С.205.
47. Наконечна Н. В. Тенденції індикаторів фінансової безпеки України [Текст] / Н. В. Наконечна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9.
48. Hacker J. Standing on shaky Ground: Americans' experiences with economic insecurity [Electronic resource] / J. Hacker, Ph. Rehm, M. Schlesinger.

Economic Security Index. Washington: The Rockefeller Foundation, 2010. 36 p. URL:<http://voices.washingtonpost.com/ezraklein/ESI%20report%20embargo.pdf>.

49. Гудзовата О.О. Програмування політики функціонування грошово-кредитного сектору в системі фінансової безпеки держави. Глобальні та національні проблеми економіки: електрон. наук. фахове вид. 2018. Вип. 21. С. 577–582. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/110.pdf>.
50. Кулінська А.В. Концептуальні засади розробки системи державного управління фінансовою складовою економічної безпеки економіки України. Ефективна економіка: електрон. журн. 2017. №2. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/9646>.
51. Філоненко К. М. Зовнішній борг України: аналіз динаміки та структури / К. М. Філоненко // Статистика України. – 2010. – № 2. – С. 34–38.
52. Про затвердження методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
53. Стан державного боргу України. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=365898.
54. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
55. Про затвердження методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
56. International Monetary Fund. External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/eds/eng/guide/>.

57. Дахнова О.Є., Городецька Т.Е. Оцінка стану бюджетної безпеки України. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2018. № 1. С. 345—352.
58. IMF, Fiscal Monitor (April, 2019) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2019/03/18/fiscal-monitor-april-2019>.
59. Варналій З. С. Інституціональні загрози фінансовій безпеці України та шляхи їх запобігання // Економічний вісник університету. 2017. № 34/1. С. 140–150.
60. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. Економічний аналіз. 2013. Вип. 12. Ч. 2. С. 266–272.
61. Основи світової економіки. URL: <http://gx3000.ru/osnovi-svitovoiekonomiki/najvazhlivishi-ekonomichni-pokaznikirozvitku.html> (дата звернення: 19.04.2020).
62. Винниченко Н.В. Оцінка стану фінансової безпеки в Україні. Економічний часопис – XXI. 2014. №3–4(2). С. 47–51.
63. Мирончук В.М. Оцінка рівня фінансової безпеки в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 13(2). С. 31–34.
64. Дідур С.В., Глухова В.І., Скрипник Л.І. Аналіз та оцінка боргової безпеки України. Глобальні та національні проблеми економіки 2016. №13. С.506-510.
65. Кучер Г.В. Ефективність системи управління державним боргом в Україні. Фінанси України. 2012. №6. С.44-57.
66. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наук. моногр. К.: Національна академія управління, 2010. С. 232 .
67. Паночишин Ю.М. Оцінка рівня фінансової безпеки в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету.

68. Есманов. О.М. Оцінка стану фінансової безпеки в Україні. Економічний часопис – XXI. 2014. №3–4(2). С. 47–51.
69. Комарницький І.М. Сутність і шляхи забезпечення фінансової безпеки держави [Текст] / І.М.Комарницький, І.А. Франів, Б.М. Комарницький// Науковий вісник Національного університету ДПС України(економіка, право). – 2010. – Вип. 2(49). – С. 22-28
70. Куцик В.І. Фінансова безпека підприємства самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення / В.І. Куцик, А.І. Бартиш // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4 – С. 250-255.